

Художній світ і творча позиція Ю.М. Мушкетика

Юрій Михайлович Мушкетик відомий у сучасній українській літературі як автор багатьох нарисів, оповідань, повістей і романів. У своїх книгах він порушує вічні проблеми добра і справедливості, людської моралі, обов'язку перед собою та суспільством, духовного становлення людей у різні історичні епохи, утверджує ідею цінності людини, поваги до її ідеалів та засуджує моральне браконьєрство.

Як зазначає дослідниця творчості Ю. Мушкетика Лада Федоровська, найхарактернішу рису сьогоденної художньої манери Ю. Мушкетика найточніше можна визначити як мужній психологізм. Письменник прагне бачити людину в усій її складності, не приховує від себе і читача її суперечливостей та вад, досліджує не лише злети, а й болючі падіння. Але бачення його по-справжньому гуманістичне, бо ж, сприймаючи людину, а через неї і світ такими, як вони є, він анітрохи не втрачає до них довіри. Про книги Ю. Мушкетика можна говорити і як про твори гостроконфліктні та глибокопроблемні. Вони охоплюють широкий спектр подій нашої історичної минувшини й загострюють увагу читача на днях нинішніх. Не можна не наголосити й на глибокій аналітичності та далекоглядній самокритичній прогностичності книг Ю. Мушкетика.

Художня та громадянська мета творів письменника – це відтворення історичної правди, утвердження торжества істини та справедливості, духовної розкнутості й національної гордості народу. В одній зі своїх промов Ю. Мушкетик якось зауважив, що «світ тримається на великих істинах. Є народ, є правда, є література, якій ми покликані служити». Служить українській літературі Ю. Мушкетик чесно й самовіддано вже кілька десятиліть.

Але Ю. Мушкетик не тільки визнаний письменник. Він – активний громадський діяч. З-під його пера часто з'являються гострі публіцистичні та літературознавчі статті, у яких порушуються найважливіші проблеми нинішнього стану нашої мови, культури, літератури, екології, національної самосвідомості та державності.

Народився Юрій Михайлович Мушкетик 21 березня 1929 р. у с. Вертіївка на Чернігівщині. Дитинство та юність письменника не були безхмарними, а суворі випробування, як свідчить його літературна праця, визначили ставлення до світу, виробили систему художніх уявлень та естетичних смаків.

Після закінчення середньої школи юнак вступив на філологічний факультет Київського державного університету й

закінчив його в 1953 р. Потім навчався в аспірантурі, працював головним редактором журналу „Дніпро”, його обирали відповідальним секретарем правління Київської організації Спілки письменників України, очолював Спілку письменників України.

Початок літературної діяльності Ю. Мушкетика припадає ще на студентські роки. У 1954 р. вийшов друком його перший історичний роман „Семен Палій”, а через три роки – нова книга про народне повстання 1768 р. – роман „Гайдамаки”. Обидва романи – це сміливий крок молодого автора в царині історичної тематики 50-х рр. Адже тоді не було навіть шкільних підручників історії України. Багато історичних постатей, зокрема Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Семен Палій, Іван Сірко та інші, трактувалися з позицій тодішніх ідеологічних догм, на них чіпляли відповідні ярлики. Моральні уроки історичних романів Ю. Мушкетика („Семен Палій”, „Гайдамаки”, „Яса”, повість „Жовтий цвіт кульбаби”), як і філософсько-аналітичних („Смерть Сократа”, „Суд над Сенекою”), полягають у тому, що автор повертає читачів до чистих духовних джерел нашого народу, багатовікового досвіду боротьби за людину, її честь і гідність, допомагає визначитись у цій боротьбі в умовах нинішніх.

Низку наступних творів Ю. Мушкетика було присвячено рокам воєнного лихоліття („Вогні серед ночі” (1959), „Чорний хліб” (1960), колгоспним будням („Серце і камінь” (1962), „Позиція” (1979), „Рубіж” (1984), оповідання „Суд” (1989), праці вчених („Біла тінь”) та ін.

Серед різноманітної тематики Мушкетикових творів потрібно виділити тему життя українського села, до якого письменник пильно придивлявся та про яке розповідав у багатьох творах. У його автобіографічних повістях „Вогні серед ночі” та „Чорний хліб” проступають прикмети його рідної Вертіївки, а герої мають своїх конкретних прототипів. Усі події в повістях проходять через сприйняття підлітка Сергія.

Перша повість, охоплюючи кілька років війни, відтворює жахливий період німецької окупації та всенародну боротьбу проти фашистських зайд. Друга – це розповідь про повоєнне село, відбудову його господарства, духовну атмосферу та суспільні тенденції.

Герої обох повістей – Яків Михайлович і Віра Андріївна Кобзарі, їхній син Сергій, учитель Федір Васильович Серідко, дід Карпо Кушка – це справжні народні характери. Вони борються з неправдою та злом, кар’єризмом, корисливістю й не порядністю, шкурницькими інтересами деяких односельців та керівників колгоспу. Нічим особливим вони не виділяються, хіба

що діловитістю та сумлінним ставленням до праці. Автор прагне дослідити душі цих звичайних людей, їхню складність і суперечливість, відшукати джерела, які їх живлять, мотиви, що керують їхніми вчинками. І робить висновок: найважливішим для людини є неприспана совість і внутрішній обов'язок, любов до ближнього.

Дослідження проблем села, характерів його рядових трудівників і керівних кадрів автор продовжив у романах „Серце і камінь”, „Позиція” та „Рубіж”.

На нашу думку, можна вважати, що серед книг про українське село 70-х рр., його морально-етичні проблеми та конфлікти, економічне становище й кадрові питання, найкращими є романи „Позиція” та „Рубіж”. Особливо актуальною в ті роки була проблема образу керівника нового типу. В образі головного героя роману „Позиція” Василя Грека письменнику вдалося відобразити характерні риси ватажка тогочасного колгоспного виробництва, якості ділової людини. Його освіченість, активність, настирливість у досягненні мети й упевненість у своїй правоті допомагали вести господарство на високому рівні. На відміну від інших образів голів колгоспів, яких було немало в прозі 70-х рр., Василь Грек – філософ. Він замислюється над проблемами людського буття, совісті, моралі, ставлення людини до праці та її результативності „з погляду вічності”. Відстоюючи прогресивні (а не волюнтаристські) методи керівництва сільським господарством, Василь Грек бореться за утвердження нових засад в усьому укладі сільського життя. Його життєва позиція – це єдність слова й діла, новаторський підхід до раціонального використання природних багатств землі. Отже, Василь Грек належить до тих наших сучасників, керівників, які вимогливо ставляться до себе, дбають про людей, із якими працюють, мають досить широкий діапазон духовних запитів.

Образ Василя Грека – творча удача Ю. Мушкетика. Як один із кращих творів в українській літературі 70-х років роман „Позиція” в 1980 р. був відзначений Державною премією України ім. Т.Г. Шевченка.

Проблему кадрів села порушив Ю. Мушкетик і в романі „Рубіж” (1984). Його головний герой Орест Шостак намагається віднайти рубіж, із якого почалося падіння інтересу до хліборобської праці, зупинити цей процес, повернути селянина до його споконвічної місії – любити землю й вирощувати хліб. Орест – це керівник наймолодшої генерації, вдумливий спеціаліст та аналітик. У його особі Ю. Мушкетик змалював борця проти силових методів керівництва сільським господарством, борця

проти фальші й лицемірства, демагогії та гігантоманії, що нищила останні підвалини зв'язку із землею.

На особливу увагу, на нашу думку, серед творів останніх років заслуговує оповідання „Суд” (1989). У ньому автор правдиво відтворив безправність трудового селянства, показав картини голоду, грабунку селян до війни й у повоєнні роки, засудив диктаторський стиль керівництва сільським господарством.

Головна героїня цього оповідання – колишня колгоспниця, сумлінна трудівниця й ударниця праці, а тепер підсудна – Ганна Розсоха. Як же трапилося, що вчорашня гордість і совість села стала його ганьбою?

Застосувавши прийом ретроспекції, письменник простежує весь життєвий шлях цієї жінки, яка віддала свою силу, здоров'я колгоспу й у результаті тяжко хвора та морально пригнічена опинилася на лаві підсудних. Автор судить не Ганну. Він судить тих, хто спричинив її драму, вимотав із неї душу та здоров'я, заморив голодом у 33-му й поклав у невідомі могили її чоловіка та синів у 41-му.

Історія життя Ганни – це не тільки історія її покоління. У ній простежується доля українського селянства протягом багатьох десятиліть. Особливий акцент автор робить на роках сталінщини, які породили узаконене свавілля й жорстокий антигуманізм.

Життя Ганни „не було легким од самого початку: троє дівчат у матері-вдови, солдатки з імперіалістичної, в обхідчатій, обставленій кукурудзинням хаті без сіней – сіни розібрали й спалили. Сімнадцяти літ вийшла заміж за вдівця Омелька Розсоху на двох дітей. Омелько – добрий, лагідний, усім уступливий, полохливий, трохи лінкуватий, одразу й добровільно пішов їй у підданство, оддав голоблі важкого хазяйського воза, й вона везла, правувала і приохочувала підпирати воза все сімейство”. Та не встигла Ганна відчутти себе господинею на своїх трьох десятинах, як „обкладені по твердому” Розсохи віддали все до колгоспу, а сім'я мало не загинула з голоду. Та все ж трагедія не обійшла сім'ю. У 1933 р. з голоду померла Оленка.

Так крок за кроком веде Ю. Мушкетик читачів життєвими стежками Ганни Розсохи, простежує сповнений драматизму її материнський подвиг. Урятувавши сім'ю від голоду, вона втрачає її в роки війни. Жила щоденними турботами, виконувала від зорі до зорі в колгоспі найважчу роботу, чекала повернення з війни чоловіка та синів, берегла для них святковий одяг та корову, „бо без молока їм не прожити”. Та не діждалася чоловіка й синів із фронту. Святковий одяг продала,

щоб сплатити податки, а корову голова колгоспу Устим Рукавиця та фінагент Йосип Шило забрали за невиконання молокопоставки. Обманули її і при підписуванні позики. До суми в триста карбованців, на яку вона підписалася, хтось підставив одиницю, і заплатила Ганна тисячу триста карбованців. Та знуцання над беззахисною жінкою не скінчилися. З двору було забрано останній її скарб – підсвинка.

Передаючи її психологічний стан, автор пише: „Саме тоді щось мовби надломилось у Ганни, й упала вона в розпач, і тужила, і звичайно ж, не за підсвинком. Підсвинок то тільки якась мітка – чорний знак, що сподівання її марні, що ні для кого їй суто жити, ні для кого жити... Неначе заткано для неї чорним запиналом світ, неначе одрізано її од нього залізним ножом, мовби вкинуто її у чорну яму зневіри, яка підкрадалася до неї довго й об'явилася лихими знаками (цвіркун на покуті, курка запіяла, зуб випав у сні й з того місця проступила кров), підломила, підім'яла її враз, влилася чорною їддю у душу, випила з очей світло сонця, і справді, невдовзі по тому надійшли одна за одною дві „похоронки” – на Омелька й на Микиту...”

Відтоді настало запустіння у Ганниній душі й на подвір'ї – також.

І ось її судять за невиконання мінімуму трудовнів. Позивачі – її давні кривдники і лицеміри Устим Рукавиця та Йосип Шило. Зболена душа і серце Ганни не винесли такої наруги: „їй стемніло в очах, вона кволо, неначе підбита птаха, махнула руками й опустилася на підлогу...” Ось так закінчилось її страдницьке життя. Нагадує нині про колишню трудівницю лише „темний товстий хрест з осокорини”.

У творчому набутку Юрія Мушкетика є немало книг про наше сьогодення, про людей, які трудяться на терені науки, освіти, культури та в інших сферах.

У романі „Крапля крові” йдеться, наприклад, про вчених-хірургів, які прийшли в медицину різними шляхами. Конфлікт полягає в тому, що хірург Білан більше думає про власну кар'єру, про славу й менше – про хворих. Проти кар'єризму виступає хірург Холод, який ставиться до людського життя як до найвищої цінності, а своє завдання вченого бачить у його продовженні, у звільненні людей від хвороб.

Зіставляючи ці характери, Ю. Мушкетик зосереджує увагу на таких давніх загальнолюдських цінностях, як добро і зло, правда і кривда, людяність і черствість, та застерігає від ремісників у науці й на виробництві.

Процеси духовного зростання особистості художньо досліджено і в романі „Біла тінь”. Змальовуючи вкрай

напружені трудові будні своїх героїв, письменник не обмежує їх стінами лабораторій. Для них характерні ті риси людяності, у яких проявляються турбота про підлеглих, переживання про успіх справи, висока духовна та професійна культура. Творчою удачею письменника в цьому романі є образ директора науково-дослідного інституту Дмитра Івановича Марченка – людини високої моральної краси й інтелекту.

Творчість Ю.Мушкетика була й залишається за своєю тематикою і проблематикою на вістрі життя вже ХХІ ст. Його висока естетична та громадянська позиція, гостропроблемні твори та їхня новаторська суть поставили автора в ряди борців за національне й духовне відродження. Твори Ю. Мушкетика перекладені мовами багатьох країн.

Література

1. Гуцало Є. Юрій Мушкетик // Українське слово: У 3 т. – К., 1994. Т. – С. 140-142.
2. Дзюба І. Віч-на-віч із генієм // Київ. – 1985. – № 12.
3. Кононенко П. Юрій Мушкетик // Дніпрова хвиля. – К., 1993. – С. 653-658.
4. Монастирецький Л. Позитивний герой української радянської прози. – К., 1983.
5. Панченко В. Зорі і терни вічності // Прапор. – 1983. – № 9.
6. Слабошпицький М. І сучасність, і історія // Укр.мова і літ. в школі. – 1989. – № 3. – С.73-74.
7. Федоровська Л. Романи Юрія Мушкетика. – К., 1982. – С. 3-293.
8. Шевчук В. Шляхи історичної прози Юрія Мушкетика // Українське слово: У 3 т.– К., 1994. – Т. 3.– С. 142-147.